

קורות 'המאסף', סוף דבר

משה פלאי: **מכתבי העתים, ההשכלה 1820 עד 1845, מפתחות מוערים לכתבי-העת העבריים של ההשכלה בהולנד, גליציה, גרמניה וליטא (תק"פ-תר"ו)**, הוצאת מאגנס תשע"ג

המפגש הראשון עם ספר עב־כרס זה (קרוב לחמש מאות עמודים) מפיק הערכה שאין שנייה לה. ובמפגש השני, וכך במפגש השלישי ובבאים אחרים. השתאות. הספר הוא פרי עטו של פרופסור משה פלאי, חוקר ספרות ההשכלה ופריודיקת ההשכלה המובהק ביותר בימינו. הספר הנתון כאן, שהוא כרך אנציקלופדי לעצמו, הוא השלב הרביעי והחזותם של מפעל בן שנים שראשיתו בספר החוקר ומתחקה אחר "לירתו" וקודותיו של כתב העת 'המאסף'. הספר האמוד הוא **שער להשכלה: מפתח מוער ל'המאסף' כתב העת**



העברי הראשון (תקמ"ד-תקע"א) (1811-1783) של ההשכלה העברית בגרמניה. בשנת תשס"ה, ראה אור הספר העוקב לו, **ביכורי העתים - ביכורי ההשכלה**, מפתח מוער לכתב העת 'ביכורי העתים' בשנת תשס"ט ראה אור הספר השלישי בסדרה, והוא **'כרם-חמד': חוכמת ישראל היא 'כנה החרשה'**, מפתח מוער לכתב העת 'כרם חמד', כתב העת של ההשכלה בגליציה ובאיטליה שראה אור בווינה ובפראג (1833-1856). הספר שלפנינו הוא הספר הרביעי, המשלים בסדרת הספרים הנתונה. הוא משלים את ההתחקות ההיסטורית והספרותית של כל כתבי העת בין 'ביכורי העתים' ו'כרם חמד' לאחריהם בשלושה מרכזי ההשכלה לאחר ירידתו של המרכז בגרמניה: באמסטרדם, בווינה ובוולנה ואף בפרנקפורט. כתבי עת אלה מעידים על יצירתיות תוססת של ההשכלה בכמה מוקדים באירופה והשאפה לתעד ברבים את פירות ההשכלה על גווניה המרובים. העובדה שגדולי ההשכלה במחקר ובהגות נטלו חלק בכתבי העת האמורים (ובין החוקרים וההוגים האמורים היו שירי' ושלמה יהודה ראפפורט, רנ"ק [נחמן קרוכמל], שר"ל [שמואל דוד לוצאטן] וסופרים ומשוררים ביניהם יצחק ארט, שמואל מולר, מאיר הלוי לטריס, אד"ם הכהן לבנון ואחרים) מעידה על העניין הגובר והולך בתרבות ההשכלה באירופה. החומר המחקרי והספרותי שנאסף וראה אור בכתבי העת האמורים כלל, בין השאר, שירים, סיפורים, משלים, מכתבים, ביקורת ספרים, סאטירות, ביוגרפיות, מסות ומחקרים בנושאי המקרא, התלמוד, הלשון העברית, הגות יהודית

בימי הביניים, פרסום וחקר כתבי עת עתיקים. הספר הנתון כאן, דינו ומפתחותיו, אינם מעמידים חטיבה הומוגנית אחת בניגוד, דרך משל, לספר המתמקד בכתב העת 'כרם חמד' אשר ביטא את חוכמת ישראל והקיף תחומים שעיקרם היה מחקרי ומדעי. כתבי העת המסתופפים תחת קורת גג אחת הם 'ביכורי העתים', 'ביכורי העתים החדשים', 'ביכורי השנה', 'פרחי צפון', 'ביכורי תועלת', 'פרי תועלת', 'הצפירה', 'ציון'. רובם ראה אור באורח ספורדי בכמה מערי אירופה שבהן התמקדה הפעילות התרבותית של ההשכלה, בעיקר בארבע ארצות: הולנד, גליציה, גרמניה, וליטא.

המפתחות הניתנים בספר זה הוכנו במתכונתם של קודמיהם. המפתחות מהווים רישום של כל החומר הכלול בכתבי העת הנזכרים. רשומים בו כל הערכים הכלולים בשמות כתבי העת. במפתחות נרשמו המאמרים, המחקרים, ההגות, הרצאות המוסר וכל הז'אנרים הספרותיים החל בשירים ובסיפורים, וכלה במשלים ומכתבים.

כמו כן, הערכים המופיעים בספר כוללים עוד רישום כל שערי הכרכים, תוכן העניינים, הודעות המערכת, הודעות העורכים ומאמרי המערכת. המפתחות מאפשרים לעיין באורח נוח ומקיף בנושאי היצירות (הגותית, מחקרית, ספרותית) שעמדו לנגד עורכי כתבי העת והמגמות אותן אימצו ונקטו. כך אפשר להבחין על פי המפתחות באורח קל וידידותי בחומר הענף המעיד על הנושאים, העניינים, סופרים, ז'אנרים ועוד. הנושאים מעידים על הקף התעניינותם של סופרי ומשוררי ההשכלה ושל חוקרי חוכמת ישראל. כך עוד ניתן ללמוד על אופי התייחסותם למציאות היהודית שבה היו מעוגנים: היחס לחסידות ולחסידים, היחס להשכלה ולמשכילים, ועוד.

בראש כל דיון בכתב עת מופיעה מונוגרפיה מקיפה הבוחנת את חלקו של כתב העת האמוד (שראה אור במחצית הראשונה של המאה הי"ט) ואת תרומתו המחקרית והספרותית להשכלה וללימודי היהדות בכלל. עוד ניתן לאתר במונוגרפיה דיון מקיף ומפורט בכתב העת הנבחן ובנושאים הכלולים בו, הרקע להוצאתו לאור, בעיות עריכתו, הסופרים, המשוררים והחוקרים שנטלו חלק בו, האידיאולוגיה המשכילית, מעקב אחרי התפתחות ההשכלה וחוכמת ישראל בעברית, מקומו ברצף המצטבר של התפתחות הפריודיקה העברית בתקופת ההשכלה, ועוד. כל הנתון כאן אינו אלא מעט עד מאוד ממרובה עד מאוד. כי כאן קצר המצע מלהציע ולו קמצוץ מהעושר הספון בספר שראה אור לאחרונה ומהעושר שהוא מקנה לרשותו של הקורא. אכן, קשה להניח כי חוקר ספרות וחוכמת ההשכלה יוכל להרשות לעצמו ולמחקרו לעקוף ספר הרה חשיבות זה. וכבר נכתב כאן: השתאות. השתאות המופקת מכל מפגש שהוא עם הספר האנציקלופדי העשיר והיקר הזה. עתה מגיעה העת להניח לספר לספר את סיפורו.

יאיר מזור